

MANIFEST PER UNA EDUCACIÓ DEMOCRÀTICA EN VALORS¹

Presentació

Aquest document presenta un conjunt de principis i propostes bàsiques sobre l'educació en valors en el context d'una societat democràtica i pluralista. Tres constatacions motiven i es troben en el seu origen.

La primera és que l'actual context social i cultural dificulta i, alhora, exigeix generalitzar una educació en valors vertaderament democràtica i compartida. Una societat cada cop més plural –amb diversitat d'ideologies, codis morals, formes de vida i tipologies familiars, identitats d'origen, llengües...– ha de comptar amb una educació que, partint d'aquesta mateixa diversitat i respectant-la, sigui capaç d'assegurar uns valors compartits bàsics que facin possible la convivència entre persones i col·lectius tan heterogenis.

La segona constatació és que l'educació en valors sembla haver patit en els últims temps un cert reflux. A causa, entre altres factors, de la crisi econòmica i de la situació política, l'agenda educativa ha relegat aspectes importants relacionats amb l'educació en valors per centrar-se en altres assumptes aparentment més immediats o cridaners, amb una empremta més individualista i competitiva. I, a més a més, quan l'agenda política i mediàtica ha hagut d'atendre qüestions molt directament relacionades amb l'educació en valors, ho ha fet gairebé sempre en clau de conflicte.

I la tercera constatació és que, malgrat les dues anteriors, en nombroses institucions educatives es desenvolupen excel·lents iniciatives d'educació democràtica. Les pàgines que segueixen pretenen posar en valor aquestes variades experiències d'educació en valors. Aquestes constitueixen també el *background* del qual partim.

¹ Un primer esborrany d'aquest *Manifest* va ser elaborat (en mayo de 2018) per Jaume Carbonell (*Diari de l'Educació*), Miquel Martínez (Professor de la Universitat de Barcelona), Josep Mª Puig (Professor de la Universitat de Barcelona), Jaume Trilla (Professor de la Universitat de Barcelona) i Pedro Uruñuela (Associació Convives). Aquell text va ser enviat a diferents persones vinculades a l'educació des de diferents àmbits, amb el prec que hi fessin les aportacions que creguessin pertinents (correccions, desacords, matisos, idees mal expressades, aspectes que caldria incorporar o suprimir...); i se'ls va demanar també que consideressin la possibilitat d'adherir-se al *Manifest*. Aquestes persones que han participat en l'elaboració final del text i que han expressat el seu acord bàsic amb els principis i propostes que conté són: Pedro Badia (Secretari Política Educativa CCOO), Roser Batlle (Red Española de Aprendizaje Servicio), Carlota Bujons (Pedagoga. Escola Projecte de Barcelona), Carmen Fernández Morante (Professora Universidad de Santiago de Compostela), José Gimeno Sacristán (Professor Universitat de València), Àngels Grado (Presidenta de Convives), Pere Nieto (Cap d'estudis de l'Escola Gravi), Luis Núñez (Professor Universidad de Sevilla), Miquel F. Oliver (Professor Universitat de les Illes Balears), Pau Rodríguez (Periodista), Clara Romero (Professora Universidad de Sevilla), Aurora Ruiz (Colectivo Lorenzo Luzuriaga), Marina Subirats (Professora Universitat Autònoma de Barcelona), Aina Tarabini (Professora Universitat Autònoma de Barcelona), Antoni Tort (Professor de la Universitat de Vic), Nélida Zaitegui (Miembro del Forum Europeo de Administradores/ras de la Educación de Euskadi).

Principis

1. La lluita per la democràcia no acaba mai: cal defensar i mantenir els drets adquirits i aconseguir-ne altres en funció dels nous reptes socials. L'educació democràtica no és un estat que es pugui assolir d'una vegada per sempre, sinó que és una actitud de lluita i resistència orientada a aconseguir que els seus principis s'actualitzin davant dels nous reptes i agressions que vagin sorgint en cada moment. Quan la democràcia no és capaç de renovar-se es perd la confiança en el seu valor i també en la funció de l'educació democràtica. Construir el futur suposa introduir de manera constant petits canvis que ens condueixin a formes de vida més democràtiques i participatives.

2. La democràcia ha d'atendre escrupolosament tant les necessitats i drets individuals com els col·lectius. Això suposa, a la pràctica, el coneixement i compliment dels Drets Humans i de la Convenció dels Drets de la Infància en la mesura que garanteixen la dignitat, el respecte i la llibertat de totes les persones. I, al mateix temps, regulen la prestació de serveis bàsics relacionats amb l'equitat, la justícia social i el benestar de la col·lectivitat. No obstant, es fa necessari actualitzar aquests drets, introduint-ne altres en funció dels nous problemes i demandes socials.

3. Un dels Drets Humans bàsics és el dret a l'educació, que s'ha de garantir a tota la població amb criteris de qualitat i equitat. Aquest dret ha de fer-se efectiu al llarg i a l'ample de la vida: en els diversos nivells educatius i en la vida adulta, tant en el currículum escolar com en els serveis i activitats extraescolars. Això exigeix igualtat en l'accés, en les condicions d'escolarització i en els resultats educatius. Els poders públics han d'articular les polítiques educatives adequades i el finançament necessari perquè sigui possible.

4. L'educació democràtica suposa la participació activa del conjunt de la comunitat educativa, així com la col·laboració d'altres agents del territori. La participació de la ciutadania en la presa de decisions i en el control de la política educativa és un principi democràtic imprescindible per millorar la qualitat i l'equitat de l'educació. A això contribuirà també el compromís dels ajuntaments i altres actors del territori amb les seves iniciatives i aportacions. Per últim, la participació democràtica ha d'afavorir la implicació de les famílies, de l'alumnat i del professorat en la regulació del projecte educatiu.

5. La inclusió és un principi bàsic de l'educació democràtica per fer front tant a la segregació com a la uniformització educatives. L'objectiu d'una educació que pretengui acollir i promoure la més àmplia diversitat exigeix no discriminar ni segregar les persones per raó de les seves diferències culturals, desigualtat socioeconòmica, d'origen geogràfic, creences religioses o ideològiques, llengua,

identitat i orientació sexual, capacitats, rendiment acadèmic o qualsevol altra circumstància que suposi algun tipus de diferenciació i exclusió. La convivència democràtica en condicions d'heterogeneïtat, l'experiència d'estar juntes persones diferents, és una pràctica educativa que no pot faltar mai en la formació d'una ciutadania democràtica.

6. L'educació democràtica s'oposa a tot tipus d'adoctrinament i aposta per l'autonomia personal i el pluralisme ideològic. Ser capaç de pensar per si mateix, sense aïllar-se de la comunitat i tenint en compte les diferents posicions enfrontades, és un objectiu que l'educació democràtica ha de proposar a la ciutadania. L'educació democràtica s'oposa a tot tipus d'adoctrinament i manipulació, així com a la desinformació i la mentida. L'educació per a l'autonomia personal i el pensament crític són un antídoto contra la inculcació ideològica i una font d'idees no dogmàtiques i originals que contribueixen al benestar del conjunt de la comunitat.

7. En una societat plural, l'educació democràtica considera el diàleg com un instrument necessari per afavorir la comprensió i millorar la convivència. Formar-se com a membre d'una societat en què la diferència d'opinions és un element constitutiu requereix aprendre a usar el diàleg per fer front als problemes i discrepàncies de manera constructiva. Es per això que l'educació democràtica entén que el diàleg és un valor que cal defensar per afavorir el coneixement mutu, la comprensió i l'enteniment, ampliar el consens i millorar la convivència en situacions de desacord. Per tant, l'aprenentatge de les habilitats dialògiques ha de ser un objectiu bàsic de l'educació democràtica.

8. L'escola democràtica es construeix impulsant la cura, la convivència i la cooperació entre tots els membres de la comunitat educativa. Els centres educatius són institucions complexes que acullen alumnat molt divers. L'educació democràtica té com a tasca aconseguir un bon clima de convivència, rebutjant tot tipus de violència. Aprendre a conviure en situacions de diversitat és un assoliment necessari per a la formació d'una ciutadania competent. Aconseguir-ho suposa comptar amb totes les persones que conformen la comunitat educativa, promoure actituds de cura, ajuda mútua i cooperació, i establir procediments de decisió conjunta. La pràctica democràtica és una experiència viscuda quotidianament a l'escola, que ha de contribuir al reconeixement de la dignitat i el valor de tots i totes.

9. L'educació democràtica ha d'atendre la necessitat de canvi cultural que la societat reclama en relació amb els gèneres. La cultura i l'educació que actualment es transmeten en el sistema educatiu estan encara concebudes des d'un punt de vista androcèntric, producte de mil·lennis de patriarcat que han establert els gèneres i una jerarquia entre ells. És necessari un canvi profund en

aquest sentit, que permeti realitzar la crítica al masclisme i a l'androcentrisme, introduir la cultura tradicionalment femenina i la referència a les dones que han fet aportacions bàsiques per a la humanitat, i modificar les pràctiques educatives de manera que desapareguin els estereotips i les limitacions imposades a l'alumnat per raó de gènere, de manera que siguin considerats en termes d'igual importància i necessitat.

10. L'educació democràtica ha de ser tan sensible a les qüestions locals com globals, per aconseguir la formació d'una ciutadania vinculada i compromesa amb la transformació de la realitat. En una societat rica en cultures i diversa en la manera d'entendre el món és necessari apreciar la tradició pròpia des d'una perspectiva crítica i obrir-se a altres aportacions culturals per poder construir junts un món just i sostenible. L'educació democràtica ha de sensibilitzar vers els problemes de l'entorn proper, ser capaç de comprendre els problemes llunyans i globals i, per últim, promoure un reconeixement de les altres persones que permeti compartir uns valors comuns que garanteixin una vida digna per a tots i totes.

11. L'educació democràtica ha de promoure la deliberació i la intervenció en aquells temes que requereixen una mirada crítica i un esforç de transformació. L'escola ha de plantejar les qüestions que la societat viu com a problemàtiques i que sovint provoquen opinions contraposades. La consideració de temes com la identitat, la pau, la interculturalitat, la sexualitat i la violència de gènere, entre altres, proporcionarà a l'alumnat una educació ètica i política que contribuirà a enriquir la informació, comprendre de manera crítica la realitat i contribuir activament a la seva transformació. L'escola impulsarà tot això respectant les persones i debatent les seves idees.

12. L'educació democràtica exigeix un compromís ètic del professorat, així com una implicació de tots els agents que intervenen en el procés de socialització de la infància i la joventut. El professorat és un factor clau en l'assoliment d'una educació democràtica. La tasca docent ha d'entendre's com un compromís ètic amb un model de societat que està en continua reconstrucció a les aules: des de la primera infància fins a la universitat. Però aquesta responsabilitat no és només del professorat. També la implicació de la resta d'agents socialitzadors és fonamental perquè la intervenció educativa sigui eficaç. El compromís amb un model de societat que aprofundeixi en els valors de la democràcia suposa superar la simple crítica verbal de les situacions injustes per aprendre a exercir una crítica realment compromesa.

Propostes

1. La democràcia és una forma de vida que ha d'impregnar els centres i calar en l'alumnat. L'educació per a la democràcia no s'aconsegueix amb la presentació verbal de continguts i valors, sinó que es viu en totes i cadascuna de les accions de formació, convivència, organització i gestió dels centres i d'altres espais educatius.

2. L'educació democràtica es construeix en espais de convivència i aprenentatge participatiu. Per aprendre a actuar democràticament és necessària una participació autèntica, en la qual sigui possible escoltar i ser escoltat en la presa de decisions sobre els assumptes que afecten les diferents comunitats de les quals formem part, ja sigui la família, l'aula, l'escola, altres institucions educatives, o el territori.

3. L'educació democràtica es recolza en una relació formativa de reconeixement que fomenti l'autonomia, la responsabilitat i el compromís social. No és possible formar la futura ciutadania sense establir un tracte personal basat en l'acollida, la confiança i l'apoderament que permeti a la joventut construir el seu projecte vital.

4. L'educació democràtica convida l'alumnat a participar en activitats que permeten viure valors cívics. És oportú programar pràctiques de cura mútua, como l'ajuda entre iguals o la mentoria; de diàleg, com les assemblees de classe o els debats; de cooperació, com l'aprenentatge cooperatiu i el treball per projectes; i altres propostes que cada centre implementi.

5. L'educació democràtica considera totes les matèries del currículum com oportunitats per formar-se en valors i com a ciutadans i ciutadanes. Prendre consciència dels problemes de la societat, informar-se objectivament, deliberar i opinar críticament són tasques que han d'impregnar el contingut de totes les àrees curriculars i activitats del centre. Així mateix, les metodologies docents que es fan servir són també una oportunitat rellevant d'educació en valors.

6. L'educació democràtica programa espais i activitats per dialogar sobre temes rellevants considerant els Drets Humans. A les tutories, a les classes específiques d'educació per a la ciutadania, en valors o d'educació ètica, així com en els espais que es considerin adequats, es destinarà temps a debatre i reflexionar sobre qüestions personalment o socialment significatives a través del contrast d'idees i posicionaments.

7. L'educació democràtica incorpora en el currículum pràctiques de ciutadania que permetin a l'alumnat realitzar un servei a la comunitat. A totes les etapes educatives l'alumnat farà front a necessitats del seu entorn,

implicant-se en projectes que vinculin l'aprenentatge acadèmic amb accions de millora de la societat. D'aquesta manera es fomenta una ciutadania compromesa, responsable i participativa.

8. L'educació democràtica defensa la laïcitat del sistema educatiu i la llibertat de consciència. Aquest principi de laïcitat suposa no impartir docència religiosa confessional durant la jornada escolar; però sí oferir a tot l'alumnat els continguts culturals sobre les diferents creences que permetin comprendre i valorar el paper de les religions a la història, a l'actualitat i a la vida de les persones, siguin o no creients.

9. L'educació democràtica s'estén més enllà del temps escolar i inclou experiències que contribueixen a l'educació integral. L'educació no escolar conté múltiples activitats que ajuden a construir la identitat, contribueixen a l'èxit formatiu i són una experiència de valor insubstituïble. Es tracta d'aconseguir un accés universal i inclusiu a unes activitats educatives no formals de qualitat i, d'altra banda, convé assolir la millor col·laboració d'aquestes propostes amb l'escola.

10. L'educació democràtica promou l'ús responsable i crític de les noves tecnologies i dels mitjans de comunicació. Avui internet i els mitjans tenen un paper essencial en la formació dels més joves. No obstant, aquests no són sempre espais democràtics, ni els continguts que circulen són sempre verços i respectuosos. Cal garantir que l'educació prepari per comprendre críticament la informació disponible, tenir criteri propi i no caure en la hipervaloració de les tecnologies digitals.

11. L'educació democràtica requereix una política educativa que compti amb la participació de tots els agents afectats i eviti tot tipus de segregació a l'escola i fora d'ella. Tant en centres de titularitat privada com pública, la política educativa ha d'evitar la segregació intraescolar i entre escoles derivada de la disponibilitat econòmica i del capital social i cultural de les famílies. A més, juntament amb la resta de polítiques educatives impulsades des del territori, s'ha d'aconseguir la personalització de l'aprenentatge, l'atenció adequada en els moments de transició entre etapes educatives i la màxima qualitat de l'educació familiar.

12. L'educació democràtica requereix que el professorat pugui dedicar temps a dilucidar les qüestions importants de la seva vida professional. Els equips docents dels centres han de disposar d'un espai i un temps per a la formació i per a la reflexió sobre les qüestions controvertides relacionades amb l'ètica, la convivència i la construcció d'una societat més democràtica i participativa, que permetin construir criteris compartits que orientin l'actuació docent.

* * * * *

L'educació democràtica és un llarg camí d'aprenentatge que es forja en la convivència, el diàleg i el compromís per part dels diversos agents educatius. Però no partim de zero. Sabem quins són els principis i valors que sostenen una educació democràtica, tot i que cal defensar-los de possibles amenaces i enfortir-los en virtut de les noves exigències socials. Així mateix, disposem d'un ampli i ric cabal d'experiències democràtiques que convé consolidar i estendre a tots els espais educatius.

Si us voleu adherir al Manifest ho podeu fer al web:

<http://manifestoeducaciondemocraticaenvalores.unaux.com/wp/catala/>